

ШАРАВАРА ТАМАРА ОЛЕКСІЇВНА

**РЕФОРМИ І КОНТРРЕФОРМИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ІСТОРІОГРАФІЯ**

Монографія

Київ
«Видавництво Ліра-К»
2011

УДК (001.73) (470+571):[930] „18/19”
ББК 63.3(2)5:63
Ш 26

Автор:

Шаравара Тамара Олексіївна, кандидат історичних наук, доцент.

Рецензенти:

Горобець В.М., завідувач сектору соціальної історії Інституту історії НАН України, доктор історичних наук, професор. Заслужений діяч науки і техніки України.

Казьмирчук Г.Д., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Соколов В.М., доктор історичних наук, професор кафедри політології Одеського державного економічного університету.

Р е д а к т о р и : Колеснікова Р.А., Сизоненко Н.М.

Рекомендовано до друку Вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
(Витяг з протоколу № 9 від 23 червня 2011 р.)

Шаравара Т.О.

Ш 26 Реформи і контрреформи другої половини XIX – початку XX століття в Російській імперії: історіографія / Т.О. Шаравара. – К.: «Видавництво Ліра-К», 2011. – 487 с.
ISBN 978-966-2174-01-4

У монографії висвітлено дорадянську, радянську й сучасну історіографію реформ і контрреформ другої половини XIX – початку XX ст. у Російській імперії. Увага приділена селянським, фінансовим, судовим, освітнім реформам, реформам сухопутних сил і воєнно-морського флоту та реформам у галузі самоврядування. Окреслено головні напрями наукових пошуків й основні історичні концепції у вивченні цієї теми, розкрито особливості регіональних досліджень, обґрунтовано пропозиції щодо подальшої наукової розробки теми.

УДК (001.73) (470+571):[930] „18/19”
ББК 63.3(2)5:63

ISBN 978-966-2174-01-4

© Шаравара Т.О., 2011

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ, ПЕРІОДИЗАЦІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	14
Примітки до розділу 1:	39
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИОГРАФІЯ СЕЛЯНСЬКИХ РЕФОРМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ	56
2.1. Дорадянська історіографія селянських реформ.	56
2.2. Історіографія селянських реформ радянської доби.	69
2.3. Сучасна історіографія селянських реформ.	90
Примітки до розділу 2:	111
РОЗДІЛ 3. ІСТОРИОГРАФІЯ ФІНАНСОВИХ РЕФОРМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ	129
3.1. Фінансові реформи в дорадянській історіографії.	129
3.2. Фінансові реформи в історіографії 1920 -их – початку 1990-их років.	155
3.3 Фінансові реформи в наукових працях сучасників.	169
Примітки до розділу 3:	183
РОЗДІЛ 4. ІСТОРИОГРАФІЯ РЕФОРМ СУХОПУТНИХ СИЛ І ВОЄННО-МОРСЬКОГО ФЛОТУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ.....	196
4.1. Реформи сухопутних сил і воєнно-морського флоту в історіографії другої половини ХІХ – початку ХХ століття.	196
4.2. Радянська та зарубіжна історіографія реформ сухопутних сил і воєнно-морського флоту.	218
4.3. Реформи сухопутних сил і воєнно-морського флоту в сучасній історіографії.	232
Примітки до розділу 4:	250
РОЗДІЛ 5. ІСТОРИОГРАФІЯ СУДОВИХ РЕФОРМ І КОНТРРЕФОРМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ	263
5.1. Дорадянська історіографія судових реформ і контрреформ.	263

5.2. Судові реформи і контрреформи в оцінках радянських та зарубіжних дослідників.....	288
5.3. Нинішня історіографія судових реформ і контрреформ.....	302
Примітки до розділу 5:	324
РОЗДІЛ 6. ІСТОРИОГРАФІЯ ОСВІТНІХ РЕФОРМ І КОНТРРЕФОРМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ	
6.1. Освітні реформи і контрреформи у дослідженнях другої половини ХІХ – початку ХХ століття.....	339
6.2. Освітні реформи і контрреформи в історіографії 1920-их – початку 1990-их років.....	367
6.3. Освітні реформи і контрреформи в сучасній історіографії.....	375
Примітки до розділу 6:	385
РОЗДІЛ 7. ІСТОРИОГРАФІЯ РЕФОРМ І КОНТРРЕФОРМ МІСЦЕВОГО Й МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ	
7.1. Реформи і контрреформи місцевого й міського самоврядування в дорадянській історіографії.....	399
7.2. Радянська історіографія реформ і контрреформ місцевого й міського самоврядування.....	416
7.3. Сучасна історіографія реформ і контрреформ місцевого й міського самоврядування.....	428
Примітки до розділу 7:	443
ВИСНОВКИ	460